

کتاب آفریقا (۳)

آفریقا در سیاست بین الملل؛

از کارگزاران تا رقابت های منطقه ای و بین المللی

تدوین و تصنیف

علی اسمعیلی اردکانی

مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات

بین المللی ابرار معاصر تهران

۱۴۰۰

سرشناسه	:	اسمعیلی اردکانی، علی، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	:	کتاب آفریقا (۳) : آفریقا در سیاست بین الملل؛ از کارگزاران تا رقابت های منطقه ای و بین المللی/ تدوین و تصنیف علی اسمعیلی اردکانی؛ نظارت و اجرا موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران، معاونت پژوهشی، مرکز مطالعات آفریقا دانشگاه تربیت مدرس.
مشخصات نشر	:	تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۶۵ص.
فروست	:	انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران؛ ۵۳۵.
شابک	:	978-964-8680-03-4
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
عنوان دیگر	:	آفریقا در سیاست بین الملل؛ از کارگزاران تا رقابت های منطقه ای و بین المللی.
موضوع	:	آفریقا — مقاله ها و خطابه ها
موضوع	:	Africa -- *Addresses, essays, lectures
موضوع	:	آفریقا — اوضاع اقتصادی — مقاله ها و خطابه ها
موضوع	:	Africa -- Economic conditions -- *Addresses, essays, lectures
شناسه افزوده	:	موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران. معاونت پژوهشی
شناسه افزوده	:	Research Institute Abrar Moaser Tehran. Research & International Studies Department
شناسه افزوده	:	دانشگاه تربیت مدرس. مرکز مطالعات آفریقا
رده بندی کنگره	:	۲۰DT
رده بندی دیویی	:	۹۶۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۴۷۳۶۰۲

انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران؛ ۵۳۵

تهران: صندوق پستی ۳۸۴۹ - ۱۵۸۷۵، تلفن: ۷ - ۳ - ۸۷۱۵۶۰، نمابر: ۸۸۵۰۰۲۵۰

نشانی اینترنت: www.tisri.org پست الکترونیک: info@tisri.org

کتاب آفریقا (۳) آفریقا در سیاست بین الملل؛ از کارگزاران تا رقابت های منطقه ای و بین المللی

تدوین و تصنیف: علی اسمعیلی اردکانی (عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

نظارت و اجرا: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران - معاونت

پژوهشی؛ مرکز مطالعات آفریقا دانشگاه تربیت مدرس

صفحه آرا: منصوره سعادت

چاپ نخست: شهریور ماه ۱۴۰۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۸۰۰۳-۴

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

فهرست مطالب

تحول نگرش رهبران آفریقا در امر حکمرانی

- ۱۱..... میثم میرزائی تبار
گونه‌شناسی احزاب سیاسی در شمال آفریقا (مطالعه تطبیقی: الجزایر و مغرب)
- ۵۳..... مجید منهایجی
قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی؛ پارادایم سیاست گذاری موفق
آفریقای جنوبی در دوره پسا آپارتاید
- ۸۵..... امیر بهرام عرب احمدی
سیاست‌های نهادی و سازمانی قدرت‌های منطقه‌ای آفریقا با تاکید
بر نهادها و رژیم‌های امنیتی
- ۱۰۹..... حسین ابراهیم‌نیا
چشم‌انداز منازعه حاکمیت منطقه صحرای غربی در پرتو تعارض
رویکردهای حقوق و سیاست بین‌الملل
- ۱۲۹..... عقیل اصغری ملاباشی
مدیریت بحران‌های آفریقا با تاکید بر تجربه مساله لیبی و تونس
- ۱۵۷..... علی عباسی
تبیین رقابت‌های استراتژیک در حوزه کشت فراسرزمینی در آفریقا
- ۱۸۳..... سیروس احمدی نوح‌دانی
سیاست‌های چین در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر آفریقا
- ۲۰۹..... علی اسمعیلی اردکانی
آینده جایگاه آفریقا در مناسبات در حال دگرگونی نظم و نظام بین‌الملل
- ۲۲۹..... مجید رسولی، احمد بخشی

مقدمه

ایران و آفریقا دارای روابط تاریخی عمیقی هستند. قبل از استعمار اروپا، روابط ایران و آفریقا در درجه اول بر مبنای تجارت بود. در اوایل قرن نهم مهاجران خلیج فارس در مناطق شهری در شرق آفریقا مستقر شده بودند و تجار ایرانی تا قرن ۱۶ از شرق آفریقا دیدن می کردند. رد پای این حضور تاریخی را امروز هم می توان در حضور بسیاری از نوادگان ایرانی در آنجا یافت. پس از موج استقلال آفریقا در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰، روابط آفریقا با ایران شکل جدیدی گرفت. پس از رونق جهانی نفت در سال ۱۹۷۴، خزانه تهران مملو از پول نقد شد و ایران اعلام کرد از آن برای کمک به توسعه کشورهای آفریقایی هم استفاده خواهد کرد. این اعلام آشکار سبب شد هنگامی که مانوئسه تونگ یکی از حامیان کنگره ملی نلسون ماندلا در آفریقا در سال ۱۹۷۶ درگذشت، رهبران جنبش آفریقایی جنوبی به سرعت برای کمک به ایران و لیبی مراجعه کردند.

اما انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ نشان دهنده تغییر سیاست خارجی ایران به ویژه در مورد آفریقا بود. برای آفریقا، انقلاب ایران در عین تداوم، یک تغییر بود. زبان همبستگی طرفدار جنوب - جنوب بدون تغییر بود، اما ابعاد جدیدی که در بسیاری از کشورهای آفریقایی طنین انداز شد، گفتمان اسلام شیعی بود. این گفتمان زمینه برخی تحولات سیاسی در این قاره را موجب شد. مثلاً عمر البشیر رئیس جمهور سودان بر اساس ایده آل های اسلامی انقلاب ایران کودتا کرده و

قدرت را به دست گرفت. وقتی محمود احمدی نژاد در سال ۲۰۰۵ به عنوان رئیس جمهور انتخاب شد، با یک گفتمان تهاجمی علیه غرب، روابط نزدیک تری بین ایران و آفریقا برقرار شد.^۱ علاوه بر غرب، در دوران احمدی نژاد سیاست خارجی ایران از اولویت همسایگی نیز فاصله گرفت و با محوریت ایجاد جبهه ضد امپریالیستی نوین به آمریکای جنوبی و آفریقا نزدیک شد، اما به اذعان تحلیلگران اقتصاد سیاسی این نزدیکی سیاسی، زمینه بهره برداری متمرکز ایران از فرصت های سرمایه گذارانه در این قاره را ایجاد نکرد. بعد از این تمرکز هشت ساله، با اولویت قرار گرفتن حل مساله هسته ای، مجدد آفریقا را از اولویت سیاست خارجی ایران خارج شد. اکنون باید دید دولت سیزدهم چه نگاهی به قاره آفریقا در پیش خواهد گرفت. سرزمینی با فرصت های بسیار در حوزه سرمایه گذاری که البته بیش از هر چیز نیازمند سازماندهی بخش خصوص قدرتمند با برنامه ای راهبردی و حمایت شده از سوی دولت خواهد بود.

علیرغم این ارتباط تاریخی، در حوزه پژوهشی ایران خلاءهای بسیاری در ارتباط با آفریقا وجود دارد. نه تنها در حوزه هایی مانند جرائم سازمان یافته در آفریقا، مهاجرت و پناهنجویی، خشونت قومی - مذهبی، نظریه ها و تحول تاریخی روابط بین الملل آفریقا، تحولات نهادی مربوط به اتحادیه آفریقا، مسائل و زمینه های سیاست در روابط بین الملل آفریقا، حکمرانی جهانی و آفریقا، آفریقا و مشارکت های بین المللی ادبیات قابل ذکری وجود ندارد، بلکه در ارتباط با واکاوی تاریخ ایران و آفریقا، واکاوی چالش ها و فرصت های ایران در آفریقا و شکل و نوع

1. Jason Warner and Carol Jean Gallo, Iran-Africa relations 'The troubled bridge of Third World dialogue, Handbook of Africa's International Relations, Editor: Tim Murithi, Routledge, 2014.

روابط بین‌المللی ایران با آفریقا نیز اثری قابل توجه وجود ندارد. در این میان شاید به شکل مختصری بتوان از ادبیات مرتبط با توسعه نیافتگی، جهان سوم و روابط جنوب - جنوب نام برد که در برخی کتب حوزه توسعه، مطالعات منطقه‌ای و بین‌المللی ایران به آن اشارتی شده است.

در مجموعه حاضر تلاش شده برخی موضوعات محوری مانند حکمرانی، گونه‌شناسی احزاب، قدرت نرم و دیپلماسی، سیاست‌های نهادی و سازمانی منطقه‌ای در آفریقا، حل منازعه و مدیریت بحران‌های بین‌المللی، رقابت‌های حوزه کشت فراسرزمینی در آفریقا، سیاست‌های چین در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر آفریقا و جایگاه آفریقا در نظم و نظام بین‌المللی در حال گذار به گونه‌ای در کنار یکدیگر قرار بگیرد که یک چشم‌انداز روشن از مسائل ملی و بین‌المللی آفریقا را در اختیار خوانندگان و علاقمندان به این حوزه قرار دهد.

مجموعه حاضر با همکاری پژوهشگران مرکز مطالعات آفریقا دانشگاه تربیت مدرس تدوین و تصنیف شده است، از این رو ضمن تشکر از مدیر محترم مرکز مطالعات آفریقا جناب آقای دکتر سیروس احمدی نوغانی و همکاران علمی محترم‌شان به خصوص جناب آقای دکتر مجید رسولی برای دومین همراهی پژوهشی مشترک در انتشار این مجموعه، امیدواریم در ادامه شاهد پژوهش‌های قابل اتکا در این حوزه برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران ایران باشیم.

در موسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران انجام این کار بدون پشتیبانی و پیگیری جناب آقای دکتر عابد اکبری مدیر عامل محترم موسسه و همچنین همکاری دوست ارجمندم جناب آقای دکتر حسین آجورلو مدیر گروه مطالعات غرب آسیا و شمال آفریقا موسسه ابرار ممکن نبود. از این‌رو، از این بزرگواران و سایر دست‌اندرکاران بخش ویراستاری، صفحه‌آرایی و انتشارات

موسسه کمال تشکر را دارم. موسسه ابرار معاصر تهران امیدوار است با ادامه انتشار مجموعه کتاب‌های آفریقا که مجموعه حاضر سومین شماره آن است، بتواند تا حدی خلاء پژوهشی موجود در این حوزه را برطرف کند.

علی اسمعیلی اردکانی

معاونت پژوهشی